

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਕਥਾ ਵਿਵੇਕ- 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ

Inderjeet Singh

Assistant Professor, Dr. B. R. Ambedkar Govt. College, Dabwali, Sirsa, Haryana, India

Introduction

ਕਾਰਣ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸਣ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸੱਤ ਮਹਾਂਦੇਸ਼ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਵੀ ਆਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਉੱਥੇ ਹੀ ਵੱਸ ਗਏ। ਅੱਜ ਕਈ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਗਏ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵੱਸਣ ਦੇ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਸਦਾ ਲਈ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ। ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਧਰਮ ਆਦਿ। 20 ਵੀ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਸਫ਼ਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ।¹

ਹੁਣ ਸੰਸਾਰ ਗਲੋਬਲ ਪਿੰਡ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਇੰਝ ਕਹੀਏ ਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਚਾਰ ਇੱਕ ਦੇ ਫੋਨ ਵਿੱਚ ਸਿਮਟ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਤਿ ਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਵੱਧਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਿਲਾਂ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਲੋਕ ਵੀ ਇੱਥੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕੋ ਟੇਬਲ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਇੰਝ ਹੀ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਵਤਨ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਅਨੁਭਵ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸਥਾਈ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਧੀਨ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸਥਾਈ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਧੀਨ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਹੋਛਾਏ ਜੀਵਨ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਅਜੇ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਜੇ ਇਹ ਕਹਿ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਸਾਹਿਤ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਰੰਭਿਕ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਮਾਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਹ ਦਵੰਦ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਰਵਾਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਪਦਾਰਥਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੇ ਤਲਾਸ਼ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' ਪੱਛਮੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਣ ਵੱਲ ਹੈ। ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਦੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਆਧਾਰ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ:

“ਕੀ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਅਮਰੀਕਾ, ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਗਏ ਜਾਂ ਕੇ ਵਸੇ ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਪਰਵਾਸੀ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਗਲੀਆਂ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ, ਘਰਾਂ, ਸਟੋਰਾਂ, ਮਾਂ-ਬਾਪ, ਪਤੀ-ਪਤਨੀ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਉਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਉੱਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਛਾਪ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਪੱਖੋਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਈਆਂ ਪੰਜੋਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੂਧ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਰੋਲ ਮਾਡਲ ਕਹੀਆਂ ਜਾਂ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।”²

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਕਥਾ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਲੇਖਕ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਪਰਿਚੈ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਈ ਕਹਾਣੀ

ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। 'ਦੇ-ਟਾਪੂ', 'ਟਾਵਰਜ਼' ਲੇਖਕ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ। 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' ਪੁਸਤਕ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਣਾਤਮਲ ਪੱਖੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਅੱਗੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਪੇਪਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਈਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਕਥਾ ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਕਹਾਣੀ ਹੜ੍ਹ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਗਿਆ ਸੁਖਪਾਲ ਨਿਊ ਓਰਲੀਅਨਜ਼ ਵਿੱਚ ਕੈਟੋਕੀ ਚਿਕਨ ਸਟੋਰ ਅਤੇ ਕੈਟੋਕੀ ਸਟੋਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਐਰਿਕ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਜੈਕਜੀਤ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰਾ ਹੈ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੇ ਭੈਣ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੌੜ ਦੇ ਪਿਛੇ ਵੀ ਪੈਸੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਲੋੜ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲੀ ਐਰਿਕ ਨਾਲ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਭਿੰਨ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਣ ਐਰਿਕ ਜੈਫਰੀ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਵਿੱਚ ਆਸਰਾ ਭਾਲਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਭਿਅੰਕਰ ਹੜ੍ਹ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਪਤਨੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਹਿਲਟਨ ਹੋਟਲ ਜਾ ਟਿਕਣ ਦੀ ਕਹਿ ਕੇ ਘਰੋਂ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸੁਖਪਾਲ ਆਪਣੇ ਚਿਕਨ ਸਟੋਰ ਵਿੱਚ ਭਿਆਨਕ ਹੜ੍ਹ ਕਾਰਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਘਿਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੋਖਮ ਲੈ ਕੇ ਸੁਖਪਾਲ ਸੁਪਰਡੇਮ ਵਿੱਚ ਪਨਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪਤਨੀ ਐਰਿਕ ਦੀ ਕੋਈ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਈ-ਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਐਰਿਕ ਦੇ ਮੈਡੀਕਲ ਸੈਂਟਰ ਬੇਟੋਨ ਰੂਯ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਰਿਕ ਤੇ ਜੈਕਜੀਤ ਜੈਫਰੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੇਟੇ ਨਾਲ ਹੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਘਿਰ ਗਏ। ਜੈਫਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੈਕਜੀਤ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਖਪਾਲ ਐਰਿਕ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਮਾਫੀ ਮੰਗਣ ਤੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਐਰਿਕ ਆਖਦੀ ਹੈ: - 'ਤੂੰ ਸਾਰਾ ਦੋਸ਼ ਮੈਨੂੰ ਦੇਈ ਜਾਨੈ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ.... ਤੇਰੀਆਂ ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦਾ ਹਸਰ ਹੈ ਇਹ। ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੌੜ 'ਚ ਪੈ ਕੇ ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕਲੀ ਨਾ ਛੱਡਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਦੁਖਾਂਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਾਪਰਨਾ... ਹੁਣ ਜੇ ਤੂੰ ਤੋੜ - ਵਿਛੋੜਾ ਹੀ ਕਰਨੈ, ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ।'³

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਿਕਟ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸੰਕਟ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਪੈਸਾ ਕਮਾਣ ਲਈ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੌੜ, ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਪੈਸੇ ਪਿੱਛੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਉੱਥੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜ ਮਸਤੀ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦੇਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਜੀ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਜਲਿਟ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' ਤੇ ਹੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਮੂਲ ਵਾਸੀ ਰੈਡ ਇੰਡੀਅਨਜ਼ ਵਾਸਤੇ ਬਣੇ ਇੰਡੀਅਨ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸ਼ਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਬੱਚੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਟੀਚਰ ਡੇ ਚਰਚ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗੈਰ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਜਿਨਸੀ ਸੰਬੰਧ ਤਕ ਬਣਾਂਦੇ। ਮਾਈਕਲ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ, ਰੋਜੈਨ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ। ਮਾਈਕਲ ਦੀ ਬਚਪਨ ਦੀ ਦੋਸਤ ਕਲੈਰਾ ਇਸ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਭੱਜ ਗਈ। ਭਚਪਨ ਵਿੱਚ ਜਿਨਸੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰੋਜੈਨ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਸਾਥੀ ਨਾਰਮਲ ਦੰਪਤੀ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਜੀ ਸਕਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਲਾਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੋਜੈਨ ਦੀ ਮੁੜ ਸ਼ਾਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਹੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਈਕਲ ਆਪ ਚਾਹ ਕੇ ਵੀ ਕਲੈਰਾ ਨਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹੀ ਜਿਨਸੀ ਗੁੰਝਲ ਹੈ ਕਲੈਰਾ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਰੋਜੈਨ ਆਤਮ ਹਤਿਆ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਦੁੱਖ ਵਿੱਚ ਘੁੱਲ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਕਿਰਦਾਰ ਗੁਰਬਾਜ਼ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਾਈਕਲ ਦੀ ਕਾਊਂਸਲਿੰਗ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ

ਸਾਧਾਰਣ ਜੀਵਨ ਜੀਣ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਜ਼ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਈਕਲ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਦੇ ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ ਭੁਲਾ ਕੇ ਤੇ ਅਨਿਆ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਸ਼ ਦਰਜ ਕਰਵਾ ਕੇ ਮਨ ਹੋਲਾ ਕਰਕੇ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁੰਝਲ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇ। ਮਾਈਕਲ ਬੜੀ ਮੁਸਕਿਲ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਗੁੰਝਲ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਗੁਰਬਾਜ਼ ਮਾਈਕਲ ਅਤੇ ਕਲੈਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਵਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।⁴ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕਥਾ ਵਿਵੇਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪਰਵਾਸੀ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਖੋਲ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਬਲਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਤੀਜੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪੱਤਿਆਂ ਨਾਲ ਢਕੇ ਜਿਸਮ' ਹੈ। ਇਹ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਇੰਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਪਰਦੀਪ, ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੁਨੀਤਾ ਤੇ ਧੀ ਮਨੀਸ਼ਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਪਰਦੀਪ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ ਹੈ ਤੇ ਸੁਨੀਤਾ ਬੈਂਕ ਟੈਲਰ ਹੈ। ਮਨੀਸ਼ਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਫੈਸ਼ਨ ਡਿਜ਼ਾਈਨਿੰਗ ਦਾ ਕੋਰਸ ਕਰਕੇ ਮੋਮ ਡੈਡ ਤੋਂ ਕਦੇ ਕਦਾਈ ਮਾਡਲਿੰਗ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗਦੀ ਹੈ। ਪਿਉ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਪਰ ਸੁਨੀਤਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁੜੀ ਕਪੜੇ ਦੇ ਇੰਡੀਅਨ ਸਟੋਰਾਂ ਲਈ ਮਾਡਲਿੰਗ ਕਰੇਗੀ। ਐਵੇ ਸਾਧਾਰਨ ਐਂਡਾਂ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਡਰੈਸਾਂ। ਪਿਤਾ ਮੰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੀਸ਼ਾ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਭ ਭਾਰਤੀ ਮਾਡਲਾਂ ਤੋਂ ਅਗੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ 'ਡਾਇਮੰਡਜ਼' ਨਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਏਜੰਸੀ ਤਕ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਕਲਾ ਸੁਹਜ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਰਮ ਹਯਾ ਵਾਲੀ ਉਸ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੁਧੀਰ ਨਾਂ ਦੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਟੀਚਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਨੀਸ਼ਾ 'ਸੁਪਰੀਮੋ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਸਕੂਲ' ਵਿਚ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਡੀਜ਼ਾਈਨਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਨਟ ਉਸ ਦੀ ਸੀਨੀਅਰ ਵੀ ਇਸੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਹੈ। ਡੀਜ਼ਾਈਨਰ ਦੀ ਪੋਸਟ ਨਿਕਦੀ ਹੈ। ਦੋਵੇ ਅਪਲਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਨਟ ਚੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਨੀਸ਼ਾ ਦੀ ਕਲਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੁੰਦੀ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਦ ਜੈਨਟ ਇਕ ਸੈਕਟ ਡੀਜ਼ਾਈਨ ਵਿਚ ਵੀ ਮਨੀਸ਼ਾ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਨੀਸ਼ਾ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਇਕ ਛੋਟੀ ਕੰਪਨੀ ਵਿਚ ਮਾਡਲਿੰਗ ਕਰਨ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਤੀ ਤੇ ਪਿਤਾ ਇਸ ਦਾ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਖਾ ਨਾ ਮੰਨ ਕੇ ਮਨੀਸ਼ਾ ਨਾਤਾ ਤੋੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਮੰਡੀ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਡਾਇਮੰਡਜ਼ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਮਾਲਕ ਕਰਿਸਟਿਨਾ ਉਸ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਉਡਾਣ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੀ ਯੂਨੀਕ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਮਨੀਸ਼ਾ ਜਿਸਮ ਦੀ ਤੇ ਔਰਤ ਦੇ ਜਿਸਮ ਨੂੰ ਵਸਤੂ ਵਾਂਗ ਵਰਤਣ ਵਾਲੀ ਫੈਸ਼ਨ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਮੈਰੂਆਨਾ ਦੇ ਸੁਟੇ ਲਾਈ, ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਨਾਲ ਸਮਝੋਤੇ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਖਰਾਂ ਛੂੰਹਣ ਦੀ ਸੋਚਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਵੇਨ ਫਿਲਿਪ ਨਾਂ ਦੇ ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਡਿਜ਼ਾਈਨਰਾਂ ਨਾਲ ਕਾਂਟਰੈਕਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵੇਨ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਸਮ ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਾਲੀ ਮਾਡਲਿੰਗ ਵਿਚ ਚਾਹੇ ਤੋਂ ਅਗੇ ਧਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੀ ਜਾਂ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਲਈ ਉਕਸਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਰੂਆਨਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਿਸੈਲ, ਡੋਮਿਨਿਕਾ ਤੇ ਸਿੰਡੀ ਨੂੰ ਮਾਤ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਮਨ ਤੇ ਜਮੀਰ ਨੂੰ ਮਾਰਦੀ ਹੋਈ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੇਨ ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਤਿਆਂ ਨਾਲ ਜਿਸਮ ਢੱਕ ਕੇ ਰੋਪ ਤੇ ਚਲਣ ਲਈ ਮਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਦ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮਿਸੈਲ ਸ਼ੋਅ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਰੋਬਿਨ ਜਲਵੇਗਰ ਨਾਲ ਦੇਹੀ ਜਸਨ ਮਨਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਤ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। 'ਬਲੈਂਡੀ ਬਿਚ' ਕਹਿ ਕੇ ਮਨੀਸ਼ਾ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਢਹਿ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਹ ਮਿਸੈਲ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕਲਾਤਮਕ ਗੌਰਵ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਹਨਤਾਂ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।⁵

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਮਾਰਕਿਟ ਕਿੰਨੀ ਬੇਰਹਿਮ ਹੈ ਹਰ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ ਗਲੈਮਰ, ਪੈਸਾ, ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਦਾ ਦੌਰ ਸੁੰਨ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਯਥਾਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਨ੍ਹੀ ਚੂਹਾ ਦੌੜ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਭਟਕਣ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਸਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦੀ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਲਾ ਵੀ ਪਖੰਡ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਜਿਸਮ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਚੌਥੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੁਹਾਜ਼' ਹੈ। ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਡੇਵ) ਭਾਰਤੀ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ਮਕੈਨਿਕ ਤੋਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰਕੇ ਕਾਰਪੋਰਲ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਦੋਸਤ ਨਵਤੇਜ਼ ਵੀ ਕਾਰਪੋਰਲ ਹੈ ਜੋ ਜੋਧਪੁਰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੇ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਚਾਰ ਸਾਲ ਸੀਨੀਅਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਜੰਗ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਹੈ। ਦੋਸ਼, ਧਰਤੀ ਤੇ ਹੋਰ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਆਸਰੇ ਮਰਨ ਮਾਰਨ ਦੀ ਖੇਡ। ਉਹ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਅਮਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ। ਅਚਾਨਕ ਭਾਰਤ -ਪਾਕਿ ਦੀ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਨਵਤੇਜ਼

ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਕਟ ਕਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਦਾਹ ਸੰਸਕਾਰ ਉਤਰਲਾਏ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿੱਤਰ ਨਵਤੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਦੇਣ ਗਿਆ ਸੁਖਦੇਵ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ, ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਪਿਆਰਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੌਜੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਵਤੇਜ਼ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀਆਂ ਉਪਰੰਤ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ/ਸਮਾਜ/ਦੋਸਤੀ/ਰਿਸਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪੇ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੇ। ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਿਧਰੇ ਹੋਰ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਚੰਗੀ ਪਤਨੀ ਮਿਲਣ ਕਾਰਣ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੌਖੀ ਲੰਘ ਗਈ। ਰੀਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸੁਖਦੇਵ ਕਨੇਡਾ ਜਾ ਪੁੱਜਾ। ਵਿਧਵਾ ਮਨਜੀਤ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਸੰਗੀਤ ਅਕੈਡਮੀ ਚਲਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜਲ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੇ ਉਜ਼ਾ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੇ ਵੀ ਚੱਜ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੀਣ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਕਨੇਡਾ ਆ ਕੇ ਸੁਖਦੇਵ ਕਿਸੇ ਕੰਪਨੀ ਵਿਚ ਸਕਿਓਰਟੀ ਮਾਸਟਰ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋੜ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕੰਪਨੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜੰਗ ਯੁੱਧ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਭੇਜਦੀ ਹੈ ਸੁਖਦੇਵ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਗਰੀਕੀ ਮੂਲ ਵਾਲੇ ਪਰਵਾਸੀ ਡਮਿਟਰੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਡਮਿਟਰੀ ਅਗਾਂਹ ਸਟੀਵ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ, ਦੋਵੇ ਸਟਾਫ਼ ਸਾਰਜੈਂਟ ਹਨ। ਸਟੀਵ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੈਨਸੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਡਿਗਰੀ ਤੇ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨੇਅਰਜ਼ ਦੀ ਸਿਵਲੀਅਨ ਕਿਸਮ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰਜੈਂਟ ਬਣੀ ਅਤੇ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਐਡਮਿਨ ਅਫ਼ਸਰ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਈ। ਸੁਖਦੇਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਸਾ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਸਟੀਵ ਤੇ ਨੈਨਸੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਾਂਤੀ ਵਾਲਾ ਸੁਖੀ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਵਡਾ ਟਿੱਮ ਤੇ ਛੋਟਾ ਜ਼ਿੰਮੀ। ਸਟੀਵ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਤਾਲਿਬਾਨ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਜਵਾਨ ਵਿਧਵਾ ਨੈਨਸੀ ਸੁਖਦੇਵ ਨੂੰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਪਹਿਲੇ ਨਵਤੇਜ਼ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਮਨਜੀਤ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਚੇਤੇ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਫਰਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵਿਧਵਾ ਫੌਜੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪੰਜਾਬਣ ਵਿਧਵਾ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸੁਰਖਿਅਤ ਅਤੇ ਸਾਂਤ ਹੈ। ਉਹ ਮਰਦ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕੋਝੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਘੁਲ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ/ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਆਹ ਤਕ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ। ਸੁਖਦੇਵ ਨੈਨਸੀ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਿੱਕਾ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਦ ਵੱਡੇ ਬੇਟੇ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਅਜੀਬ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਡੈਡੀ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਗਏ ਹੀ ਕਿਉਂ। ਜੇ ਕਹੋ ਕਿ ਆਰਡਰ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਆਖਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਰਡਰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ? ਡੈਡੀ ਤੇ ਤੁਸੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਗਏ ਹੀ ਕਿਉਂ ਸੀ? ਜੰਗ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਡੈਡ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਤਾਲਿਬਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਵੀ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਣਾ ਤੇ ਸਾਂਤ ਕਰਨਾ ਨੈਨਸੀ ਤੇ ਸਾਈਕੋਟਰਿਸਟਾਂ ਲਈ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ। ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਤੇ ਸਟੀਵ ਦਾ ਤਲਾਕਸੁਦਾ ਦੋਸਤ ਡਮਿਟਰੀ ਨੈਨਸੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਸਾਥਣ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਟਿੱਮ ਮੁੜ ਜੰਗ ਦੇ ਸਵਾਲ ਛੇੜ ਕੇ ਨੈਨਸੀ ਤੇ ਡਮਿਟਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਝਟਕ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਨੈਨਸੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਡਮਿਟਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਜੰਗ ਤੇ ਜਾਣਾ ਪਵੇ ਤੇ ਟਿੱਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਾਨਸਿਕ ਸੱਟ ਲੱਗੇ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਉਹ ਫੌਜ ਵਿੱਚੋਂ ਡਿਸਚਾਰਜ਼ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੰਗਾਂ ਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਤੇ ਸਖਤ ਚੋਟ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।⁶

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਅਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪਿੱਛਲਝਾਤ ਭਾਵ ਕਿ ਫਲੈਸ਼ ਬੈਕ ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਨਾਲ ਉਸਾਰੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਕਹਾਣੀ 'ਨਦੀਨ' ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਗੁਰਨਕ ਉਸ ਦੇ ਤਾਏ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਰਜਾਪ, ਮੰਮੀ, ਡੈਡੀ, ਪਤਨੀ ਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਘਰ ਦੇ ਬੈਕਯਾਰਡ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਤਾਣਾ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਜੁਗਤਾਂ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਗੁੰਝਲਾਂ ਨਾਲ ਬੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਨੇਕ ਤੇ ਹਰਜਾਪ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਤਿੰਨ ਭਰਾ ਹਨ। ਦਾਦਾ ਜੈਤੋ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਦਾ ਸਬਰ ਸੁਕਰ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਹੈ। ਆਪ ਖੇਤੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲਾਈ ਰਖਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾਵਾਂ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਲਿਖਾ ਕੇ ਕੰਮੀ ਲਾਇਆ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਇਕ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਅਫ਼ਸਰ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਛੋਟਾ ਬਾਣੇਦਾਰ। ਅਤਿਵਾਦ ਦੇ ਸਮੇਂ ਝੂਠੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਅਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਖੱਜਲ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਬਹਾਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਪੁੱਠੇ ਹਥਕੰਢੇ ਵਰਤ ਕੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਕੇ ਚੌਧਰ ਸ਼ੁਰੂ

ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਨੇ ਜੁਗਾਤ ਨਾਲ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਸ਼ੋਕਤ ਵੇਖ ਕੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸ ਪਏ। ਇਸੇ ਦਬਾਅ ਅਧੀਨ ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਅਫਸਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲੀ। ਧੀ ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਸਹਾਇਕ ਤੋਂ ਪੁੱਤਰ ਲੈਬ ਟੈਕਨੀਸ਼ੀਅਨ। ਸਭ ਨੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਪੈਰ ਲਾ ਲਏ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਬੂਟੇ ਲਾਉਣ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਪੂਰੇ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਪੁੱਤਰ ਗੁਰਨੇਕ ਤੋਂ ਧੀ ਵੀ ਵਿਆਹੇ ਗਏ। ਹੁਣ ਪਿਛੇ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹਰਜਾਪ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੋਤਿਆਂ ਲਈ ਨੈਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਜਵਾਹਰ ਰਾਹੀਂ ਕੈਨੇਡਾ ਮੰਗਾ ਕੇ ਪੱਕੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜੁਗਾਤ ਸੋਚਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰਜਾਪ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਕੇ ਹਰਜਾਪ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਿਚੋਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧੀ ਨੀਤੂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਚੁਣਿਆ। ਟਰੇਨਿੰਗ ਕਰਕੇ ਨੀਤੂ ਬਾਹਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਬੇਕਰੀ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਪਰ ਨੀਤੂ ਬੇਕਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਜੈਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੁੱਤਰ ਫਿਰ ਵੀ ਹਰਜਾਪ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਬੁਲਾ ਕੇ ਨੀਤੂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਨੀਤੂ ਦੇ ਬੋਟਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਤ ਦਿਨ ਹਰਜਾਪ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਗੁੰਝਲ ਵਿਚ ਜੈਦੇਵ ਦੇ ਤੇ ਨੀਤੂ ਦੇ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਭਣਕ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨੀਤੂ ਦੇ ਬੋਟੇ ਦਾ ਡੀ.ਐਨ.ਏ ਟੈਸਟ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਟੈਸਟ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆਉਣ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਹਰਜਾਪ ਦੇ ਹੰਝੂ ਝਲਕ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਹੰਝੂ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਗਮ ਦੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਕਹਾਣੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 17 ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਹੋੜ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਉਲਝਣਾਂ ਹੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕਥਾ ਵਿਵੇਕ ਸਿਰਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਯਥਾਰਥ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪਰਿਚਿਤ ਰੂੜੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਸਿਰਜਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰ ਉੱਤਰ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਾਂਗ ਦੁਹਰਾਅ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਮੁਕਤ ਹਨ। ਇਸੇ ਵਿਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ:-

1. ਦੈਨਿਕ ਭਾਸਕਰ 15 ਮਈ, 2016,
2. ' ਸਮਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤ' ਅਪ੍ਰੈਲ-ਜੂਨ 2017, ਪੇਜ਼ 165,
3. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪੰਨਾ-24
4. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪੰਨਾ-59,
5. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪੰਨਾ-84.
6. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪੰਨਾ-103,
7. ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪੰਨਾ-135.